גֵּר דָּן אֶת חֲבֵירוֹ הגר אף דיני נפשות דְּבַר תּוֹרָה – מן התורה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז טו) 'שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ, מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ', ומפסוק זה למדים שאין למנות דיין אלא מי שהוא 'מקרב אחיך' דהיינו ישראל מלידתו ולא גר, ויש לדייק מהפסוק ש'עָלֶיךָ' הוּא דְּבָעֵינָן 'מִקֶּרֶב אַחֶיךָ' – דווקא אם בא לדון ישראל מלידה הצריכה תורה שיהא הדיין ישראל ולא גר, אֲבָל גֵּר דָּן אֶת חֲבֵירוֹ הגֵּר. וְאִם הָיְתָה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל כלומר ישראלית מלידתה, אף שאביו נכרי או גר, דָּן הוא דיני נפשות אֲפִילּוּ את מי שהוא יִשְׂרָאֵל מלידה, כיון שנחשב 'מקרב אחיך'. וּלְעִנְיַן חֲלִיצָה אין יכול לדון עַד שֶׁיִּהֵא אָבִיו וְאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה ו) 'וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל', ומשמע שיהא ישראל גמור מכל צדדיו.

שנינו במשנה: חלצה במנעל חליצתה כשירה. הגמרא מביאה נידון בענין זה: אָמַר רַפְרָם אָמַר רַב בָּהֲנָא אָמַר רַב, אִם בָּא אֵלָיהוּ וְיֹאמַר אֵין חוֹלְצִין לכתחילה בְּמִנְעָל, שׁוֹמְעִין לוֹ. אבל אם יבא ויאמר אֵין חוֹלְצִין בְּסַנְדָּל, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מפני שֶׁכְּבָר נָהֲגוּ הָעָם בְּסַנְדָּל. וְרַב יוֹסֵף אָמַר רַב כָּהֲנָא אָמַר רַב, אִם בָּא אֵלָיהוּ וְיֹאמַר אֵין חוֹלְצִין לכתחילה בְּמִנְעָל, שׁוֹמְעִין לוֹ. אבל אם יבא ויאמר אֵין חוֹלְצִין בְּסַנְדָּל אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מפני שֶׁכְּבָר נָהֲגוּ הָעָם לחלוץ בְּסַנְדָּל.

מבארת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מה ההבדל להלכה בין שתי הלשונות, אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ – החילוק ביניהם אם חולצין במִנְעָל לְכַתְּחִלָּה, לגירסת רבה אם יבא אליהו ויאמר 'חולצין במנעל' שומעין לו, משמע שכל זמן שלא בא אליהו ואמר כן אין חולצין בו לכתחילה, ואילו לגירסת רב יוסף אם יבא אליהו ויאמר 'אין חולצין במנעל' שומעין לו, משמע שכל זמן שלא הורה כן, חולצין בו אפילו לכתחילה.

מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר שחולצין במנעל אֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה, יקשה, וְהָתְנַן – הרי שנינו במשנתנו, חָלְצָה בְּמִנְעָל חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה, ומשמע שרק דִּיעֲבַד שכבר חלצה במנעל, אֵין – אבן החליצה כשירה, אבל לְכַתְּחִלָּה לֹא תחלוץ במנעל. מתרצת הגמרא: הוּא הַדִּין דְּאֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה חולצין במנעל, וְאַיְידֵי דְּבָעֵי לְמֵימְרֵי סֵיפָא – וְאגב שרצה התנא לשנות בסוף המשנה אם חלצה בְּאַנְפִּילְיָא חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, דְּבאופן זה אֲפִילּוּ בְּדִיעֲבַד החליצה פסולה, תָּנָא נַמֵּי רֵישָׁא – שנה גם בריש לגבי חליצה במנעל לשון דִּיעֲבַד.

הגמרא תולה את מחלוקתם של רבה ורב יוסף במחלוקת תנאים: וּמִנְעָל אם חולצים בו לְכַתְּחִלָּה, תַּנָּאֵי הִיא – הרי זה מחלוקת תנאים, דְּתַנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, פַּעַם אַחַת חָלְכָתִי לְנִצִּיבִין, וּמָצָאתִי שם זָקֵן אֶחָד, אָמַרְתִּי לוֹ כְּלוּם אַתָּה בָּקִי בְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּתֵירָא, כלומר, וכי אתה מביר אותו. אָמַר לִי הֵן – כן וְעוֹד שׁוֹלְחָנִי הוּא תָּדִיר – ומצוי אצלי בתדירות. שאלתי אותו, כְּלוּם רָאִיתָ אותו איך שָׁחָלַץ בֵּיכָמָה, אָמַר לִי, רָאִיתִי שָׁחָלַץ הַרְבֵּה פְּעָמִים. שאלתי אותו, בְּמִנְעָל אוֹ בְּסַנְדָּל, אָמַר לִי, וְכִי חוֹלְצִין בְּמִנְעָל הרי חליצה במנעל פסולה (וְהַתּוֹרָה אָמְרָה נַעֲלוֹ וְלֹא מִנְעָלוֹ). אָמַרְתִּי לוֹ, אִם כֵּן, שלא ראית שרבי יהודה בן בתירא חלץ במנעל, מָה רָאָה רַבִּי מֵאִיר לוֹמַר במשנתינו, חָלְצָה בְּמִנְעָל חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה בדיעבד. וְרַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר מִשְׁמוֹ של רבי מאיר, חוֹלְצִין בְּמִנְעָל לְכַתְּחִלָּה. הרי שמחלוקתם של רבה ורב יוסף אם מנעל כשר לחליצה שנויה במחלוקת תנאים, רבי מאיר השנוי במשנתנו ורבי יעקב בשם רבי מאיר.

הגמרא מבארת את המחלוקת: וּמַאן דְּאָמַר – ומי שסובר שלְכַתְּחִלָּה לֹא חולצים במנעל מַאי טַעְמָא סובר כך. אֵילֵימָא – אם תאמר שטעמו מִשּׁוּם דִּכְתִיב פָּנָתָא – שגֹּבַהּ המנעל נחשב מַעַל רגלו של היבם, וְאַרְכָּתָא – ורצועות המנעל שקשורות על אזניו הם מַעַל דְּמַעַל רגלו, כלומר כשני מנעלים זה על גב זה, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה (דברים כה ט) 'וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ' והיינו שתחלוץ מעל רגלו ממש וְלֹא מֵעַל דְּמֵעַל רגלו. אי אפשר לומר כן, דְּאִי הָכִי אֲפִילּוּ דִּיעֲבַד נַמִּי לֹא נכשיר לחלוץ בו. אלא הטעם שאין חולצין במנעל לכתחילה, גְּזִירָה מִשּׁוּם שמא יבואו לחלוץ בְּמִנְעָל הַמְרוּפָּט שקרוע ומבוקע מלמעלה, ואינו נחשב 'נעל'. ורק במנעל יש לחוש לזה, כיון שמנעל עשוי מעור רך וניתן ללובשו אף לאחר שנקרע, אבל סנדל כיון שעשוי מעור קשה לכך כשנקרע לא מתיישב על רגלו ואינו ראוי ללבישה. אִי נַמִּי – אופן נוסף יש לומר שגזרו חכמים מִשּׁוּם חֲצִי מִנְעָל – שמא יבואו לחלוץ במנעל שנחתך חלקו העליון ושוב אינו נחשב 'נעל', ורק במנעל יש לחוש לזה כיון שהוא רך וניתן ללובשו אף לאחר שנחתך חציו, אבל חצי סנדל אינו מתיישב על הרגל, ולכן לא גזרו בו.

הגמרא דנה בענין סנדל הראוי לחליצה: אָמַר רַב, אִי לָאו דַּחֲמֵיתֵיהּ לַחֲבִיבִי – אלמלא שראיתי לדודי רבי חייא בְּסַנְדָּל דְּאִית לֵיהּ שֵׁינְצִין – שיש לו שרוכים ונוח לחולצו, אֲנָא לֹא חֲזֵאי חָלֵיצְנָא – אני לא הייתי חולץ אֶלָּא בְּסַנְדָּלָא דְּטַיָּיעָא – אלא בסנדל של ערבים דְּמִיהַדַּר טָפֵי – שמהודר יותר לרגל. וְהַאי דִּידָן – ואילו סנדל שלנו, אַף עַל גַּב דְּאִית בֵּיהּ חוּמְרָתָא – אף שיש בו קשר שקושרים על שפת הסנדל ומעמידו על הרגל, קַטְרִינַן בֵּיהּ מִיתְנָא – קושרים בו רצועה מעור וכורך הרצועה סביב הרגל להדק הסנדל כְּדֵי חֵיבֵי דְּתַחֲוֵי – כדי שתהיה חליצת היבמה חֲלִיצָתָהּ מֵעַלְיָיתָא – חליצה מעולה כיון שעל ידו נמצא שתתיר תחילה את הרצועות ולאחר מכן תחלוץ את הסנדל.

הגמרא מביאה סימן לשלשה מימרות של רב יהודה בשם רב: סִימָן, הַתֶּרֶת יָבָמָה סַנְדָּל.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הַתֶּרֶת יָבָמָה לַשּׁוּק על ידי חליצה מתקיימת בְּשִׁמְיטַת רוֹב הָעָקֵב של היבם מהסנדל, ואף על פי שלא שמטה כל הרגל מהסנדל.

הגמרא מקשה על דין זה: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, אם הוֹתִירוּ רְצוּעוֹת מִנְעָל וְסַנְדָּל שלא על ידי היבמה, אוֹ שֶׁשָּׁמְטוּ היבם רוֹב הָרֶגֶל מֵהַנְּעָל, ולאחר מכן חלצה אותה היבמה לגמרי, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. ויש לדייק, טַעֲמָא – הטעם שהחליצה פסולה משום דְּשָׁמְטוּ הוּא – היבם את רוב הרגל מהמנעל, הָא – אבל אם שָׁמְטָה הִיא – היבמה את רוב רגלו, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה. ומשמע שדווקא כששמטה את רוֹב הָרֶגֶל, אִין – אכן החליצה כשירה, אבל אם שמטה רק את רוֹב הָעָקֵב, לֹא – אין החליצה כשירה. והרי זה סותר את דינו של רב.

מתרצת הגמרא: לֹא, הֵיינוּ רוֹב הָרֶגֶל הֵיינוּ רוֹב הָעָקֵב – מה ששנינו בברייתא 'רוב הרגל' הכוונה ל'רוב העקב', וְאַמַּאי קָרוּ לֵיהּ – ומדוע הברייתא קראה לרוב העקב רוֹב הָרֶגֶל, משום דְּכוּלָּא חֵילָא דְּכַרְעָא – שכל כח הרגל עֲלֵיהּ דָּחִים – נסמך עליו [על העקב].

מביאה הגמרא ראיה מהברייתא לנידון אחר: מְסַיַּיע לֵיהּ – מה ששנינו בברייתא שאם הותירו רצועות המנעל שלא על ידי היבמה החליצה פסולה מסייע לְרַבִּי יַנַּאי, דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי, בֵּין שֶׁהֵתִּירָה הוּא [היבם] את הרצועות וְשָׁמְטָה הִיא [היבמה] את המנעל מהרגל, בֵּין שֶׁהֵתִּירָה הִיא את הרצועות וְשָׁמַט הוּא את המנעל מרגלו חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, עַד שֶׁתַּתִּיר הִיא את הרצועות וְתַשְׁמִיט הִיא את המנעל מרגלו.

הגמרא מביאה נידון נוסף של רבי ינאי בענין חליצה: בָּעֵי רַבִּי יַנַּאי, קָרַעְתָּהוּ מַהוּ – אם קרעה היבמה את נעל היבם מעל גבי רגלו, האם כשר לחליצה, שֶׁרְפָתָתוּ מַהוּ, כגון שהשליכה גחלת על הסנדל כשהוא כרוך ברגלו ונשרף הסנדל, האם כשר לחליצה, גַּלּוּיֵי כַּרְעָא בָּעֵינַן – האם צריך רק שרגלו של היבם תהיה מגולה, וְהָאֵיבָא – והרי יש כאן גילוי הרגל, והחליצה כשירה, אוֹ דִּלְמָא חֲלִיצָה בָּעֵינַן – או שמא צריך שהיבמה תעשה מעשה חליצה, וְלֵיכָּא – ואין כאן, והחליצה פסולה. מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

ספק דומה: בָּעָא מִינֵּיהּ [–שאל] רַבִּי נְחֶמְיָה מַרְבָּה, נעל היבם שְׁנֵי מִנְעָלִים זֶה עַל גַּב זֶה מַהוּ. מבררת הגמרא: חֵיבֵי דָּמֵי – באיזה אופן נאמר הספק, אִילֵימָא דְּשַׁלַּפְתֵּיהּ לְעִילָּאי – אם נאמר שהיבמה שלפה את המנעל העליון וְקָאֵי תַּתָּאי – ונשאר התחתון במקומו, אין להסתפק בזה, שהרי 'וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ' אָמַר רַחֲמָנָא (דברים כה ט), ומשמע מזה שצריך לחלוץ את הנעל שמעל רגלו וְלֹא מֵעַל דְּמֵעַל רגלו. מבארת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרך רבי נחמיה להסתפק אלא באופן דְּקַרְעַתֵּיהּ לְעִילָּאי – שקרעה היבמה מעט במנעל העליון, וּשְׁלַפְתֵּיהּ לְתַתָּאי – ושלפה את המנעל התחתון וְקָאֵי עִילָּאי – והמנעל העליונה נשארה במקומה, מַאי – מהו הדין. חֲלִיצָה בָּעֵינַן – האם צריך רק שהיבמה תעשה מעשה חליצה, וְהָא אִיבָּא – והרי יש כאן מעשה חליצה, והחליצה כשירה, אוֹ דִּלְמָא גַּלּוּיֵי כַּרְעָא בָּעֵינַן – או שמא צריך שהיבמה תגלה את רגלו של היבם וְלֵיכָּא – ובאופן זה שהמנעל העליון נשאר במקומו אין רגלו מגולה, והחליצה פסולה.

שואלת הגמרא: וּמִי אִיכָּא כִּי הַאי גַּוְונָא – וכי יש אופן כזה שאדם נועל על רגלו שני מנעלים. משיבה הגמרא: אִין – אכן יש, דְּחָזְיוּהּ רַבָּנָן – שהרי ראו חכמים לְרַב יְהוּדָה דְּנָפַק בְּחַמְשָׁא זוּזֵי מוּקֵי לְשׁוּקָא – שיצא לשוק בחמשה זוגות נעלי בד קשה.

דין נוסף של רב יהודה בשם רב: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, יָכְמָה שָׁהֲגִדִּילָה בֵּין הָאָחִין של בעלה המת, מוּתֶּרֶת לִינָּשֵׂא לְאֶחָד מִן הָאָחִין על ידי יבום, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא בזמן שגדלה ביניהם חָלְצָה סַנְדָּל לְאֶחָד מֵהֶן ונפסלה לאחים משום שחלצה. מקשה הגמרא: מַעֲמָא דְּלָא חָזְינַן – משמע מדבריו שהטעם שמותרת להתייבם לאחים הוא רק משום שלא ראינו שחלצה סנדל לאחד מהם, הָא חָזְינַן – אבל אם ראינו שחלצה, חָיְישִׁינַן – חוששים אנו שמא נאסרה בחליצה זו על כל האחים, ואף שלא נתכוונו לחליצת מצוה. וְהָא תַּנְיָא – והרי שנינו בברייתא, בֵּין שֶׁנִּתְכַּוְּונָה הוּא – היבם לשם חליצה בזמן שחלצה לו, וְלֹא נִתְכַּוְּונָה הִיא – היבמה, וּבֵין באופן שֶׁנִּתְכַּוְּונָה הִיא – היבמה לשם חליצה וְלֹא נִתְכַּוֵּון הוּא – היבם, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, ויכולה להתייבם לאחד מהאחים, עַד שֶׁיִּתְכַּוְּונוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד. נמצא שבאופן שלא כיוונו שניהם לשם חליצה, החליצה פסולה, ומדוע אם חלצה בסתם לאחד מהאחים אסורה להתייבם, הרי לא נתכוונו לשם חליצה. מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר – כך התכוין רב יהודה לומר, אַף עַל גַּב דַּחָזְינַן – אף שראינו אותה חולצת לאחד האחים, אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא כִּוְונוּ שניהם לשם חליצה. הגמרא מביאה נוסח שונה לנידון הקודם: וְאִיכָּא דְּאָמְרִי – ויש אומרים שכך דייקו מדברי רבי יהודה, אכן ודאי מַעֲמָא דְּלָא חָזְינַן – הטעם שמותרת להתייבם הוא רק משום שלא ראינו שחלצה לאחד האחים, הָא חָזְינַן – אבל אם ראינו שחלצה, חוֹשְׁשִׁין שמא התכוונו שניהם לשם חליצה, ואסורה להתייבם לאחים, וּרְקָא תָּנָא בְּעֵי כַּוָּונָה – ומה ששנינו בברייתא שחליצה צריכה כוונה, הָנֵי מִילֵּי לְאִשְׁתְּרוּיֵי לְעָלְמָא – דברים אלו נאמרו דווקא לענין להתירה להינשא לשוק, אֲבָל לְאַחִין מִיפְּסְלָא – אבל היא נפסלת לאחים משום 'חלוצה', משום שחוששים שנתכוונו שניהם.

דין נוסף של רב יהודה בשם רב: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, סַנְדָּל הֶחָפוּי בְּפִשְׁתָּן, כלומר, שתפרו בתוכו בגד מפשתן, אֵין חוֹלְצִין בּוֹ, מפני שצריך שכל הסנדל יהיה מעור, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז ט) 'וְאָנַעֲלֵךְ תָּחַשׁ' דהיינו מנעל שעשוי מעור, ומשמע שרק נעל שכולה מעור נחשבת 'נעל'. מקשה הגמרא: וְאִימָּא תָּחַשׁ אִין – שמא נדרוש מהפסוק 'ואנעלך תחש' שדווקא מנעל העשוי מעור תחש נחשב 'נעל', אבל מִידֵּי אַחֲרִינָא – מנעל שעשוי משאר עורות לֹא – אינו נחשב 'נעל' לענין חליצה. מתרצת הגמרא: 'נַעַל' 'נַעַל' – מכך שכפלה תורה את תיבת 'נעל' בפרשת חליצה, רִיבָּה את כל סוגי העורות.

מקשה הגמרא: אִי [–אם] 'נַעַל נַעַל' רִיבָּה, אֲפִילּוּ כָּל מִילֵּי נַמִּי – אפילו נעל העשויה מדבר אחר, ולא דווקא מעור גם נרבה מכך. מתרצת הגמרא: אִם בֵּן שאף מנעל שאינו עשוי מעור נחשב 'נעל', 'תָּחַשׁ' מַאי אַהֲנֵי לֵיהּ – מה הועילה תיבת 'תחש' ללמדנו, אלא על כרחך 'ואנעלך תחש' מלמד שרק מנעל שעשוי מעור נחשב 'נעל', ואילו מהכפילות של תיבת 'נעל' למדים שאין צריך דווקא עור תחש.

הגמרא ממשיכה לדון בענין זה: בָּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵרַב, הוּא – הסנדל עצמו שֶׁל עוֹר, וּתְרֵיסְיוֹתָיו שֶׁל שַׂעַר – ורצועות הסנדל עשויות מנוצות של עיזים, מַהוּ. אָמַר לֵיהּ, מִי לֹא קָרֵינַן בֵּיהּ – וכי אין אנו קוראים בו 'וְאָנַעֲלֵךְ תָּחַשׁ' כלומר, הרי ודאי שאף שער נחשב תחש וממילא כשר לחליצה. שואלת הגמרא: אִי הָכִי – אם כן שגם שער נקרא 'תחש', נעל שבּוֹ שֶׁל שַׂעַר, נַמִּי – גם כן יהיה כשר לחליצה, ומדוע שאל רבי אלעזר רק על סנדל שרצועותיו משער. משיבה הגמרא: הַהוּא – מנעל בזה, קָרֵקָא מְקָרֵי ולא נעל.

הגמרא מבארת מנין לנו שחליצה פירושה הסרת המנעל מהרגל: אָמַר לֵיהּ רַב כָּהֲנָא לְשְׁמוּאֵל, מַמַּאי דְּהַאי – מנין שמה שנאמר בפסוק (דברים כה ט) 'וְחָלְצָה נַעֲלוֹ' מַעַל רַגְלוֹ' מְשַׁלַּח הוּא – פירושו הסרת הנעל, דִּכְתִיב לגבי בית המנוגע (ויקרא יד מ) 'וְחִלְּצוּ אֶת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר בָּהֵן הַנָּגַע', והיינו שיוציאו מקיר בית המנוגע את האבנים הנגועות, ומשם יש ללמוד שאף 'וחלצה נעלו' הכוונה להסרת הנעל מרגל היבם. וְאִימָּא – שמא נאמר ש'וחלצה' זָרְווֵי הוּא – פירושו זירוז ונתינה, דִּכְתִיב במלחמת מדין (במדבר לא ג) 'הֶחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לַצָּבָא' דהיינו שיזדרזו ויקחו מתוך בני ישראל אנשים לצבא. ואם כן נפרש ש'וחלצה נעלו' הכוונה שנוטלת היבמה המנעל מהארץ ונועלת אותו על רגל היבם. מתרצת הגמרא: הָתָם נַמִּי – אף שם בפסוק 'החלצו' פירושו שַׁלּוּפֵי מְבַיְּיתָא לְקָרְבָא – הוצאת בני ישראל מביתם למלחמה.

מקשה הגמרא: וְהָכְתִיב (איוב לו טז) 'יְחַלֵּץ עֲנִי בְעָנְיוֹ' ומשמע שחליצה היא לשון זירוז ונתינת כח, ואם כן אף בחליצה יש לפרש 'וחלצה נעלו' שתנעל את הסנדל ברגלו של היבם. מתרצת הגמרא: אף בפסוק האמור בעני חליצה היא מלשון הסרה, וזו כוונת הפסוק, בְּשִׁכַּר עָנְיוֹ שכיפר עליו בחייו, יְחַלְּצוֹ – יסירו ה' מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

מקשה הגמרא: אֶלָּא הָא דִּכְתִיב (ישעיה נח יא) 'וְעַצְמוֹתַיִךְ יַחֲלִיץ', וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, זוֹ הַמְעוּלָּה שֶׁבְּבִרְכוֹת שנמנו בפסוקים שם, וְאָמַר רָבָא שחילוץ עצמות פירושו זְרִוזֵי נַרְמֵי – חיזוק העצמות, ואם כך מנין שאף בחליצה אין הכוונה שתלביש היבמה ליבם מנעל.

הגמרא מסיקה: אִין – אכן, לשון חליצה מַשְׁמַע הָכֵי וּמַשְׁמַע הָכֵי – משמע כך ומשמע כך, דהיינו גם לשון הסרה וגם לשון זירוז, אלא דְּהָכָא – בחליצת יבמה, אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – אם יעלה על דעתך דְּזָרְווֵי הוּא כלומר שהכוונה שהיבמה תנעל את הסנדל ברגלו של היבם, אִם בֵּן לְכְתּוֹב רַחֲמָנָא – היתה התורה צריכה לכתוב וְחָלְצָה נַעֲלוֹ בְּרַגְלוֹ, וממה שנאמר 'מעל רגלו' משמע שהכוונה להסרת המנעל מרגלו של היבם.

מקשה הגמרא: אין זה ראיה, שכן אִי כָּתַב רַחֲמָנָא – אם היתה התורה כותבת 'בְּרַגְלוֹ' הָוֶה אָמִינָא – הייתי אומר שדווקא אם נעלה את הסנדל בְּרַגְלוֹ, אֵין – החליצה כשירה, אבל אם נעלה את הסנדל בְּשׁוּקוֹ, כגון שנקטעה רגלו, לֹא – החליצה פסולה, כָּתַב רַחֲמָנָא – לפיכך כתבה התורה 'מֵעַל רַגְלוֹ' ללמד דַּאֲפִילּוּ אם נעלה לו את הסנדל בְּשׁוּקוֹ דהיינו מעל רגלו החליצה כשירה. וחוזרת השאלה למקומה מנין ש'חליצה' פירושה הסרת הסנדל. מתרצת הגמרא: אִם בֵּן שחליצה הכוונה נעילת הסנדל, לְכְתּוֹב רַחֲמָנָא – היתה התורה צריכה לכתוב בְּמֵעַל רַגְלוֹ, מַאי – מדוע כתבה התורה 'מֵעַל רַגְלוֹ', שְׁמַע מִינָּהּ – יש להוכיח מכאן ש'חליצה' האמורה כאן מְשַׁלַּח הוּא – הכוונה להסרת הנעל.

הגמרא מביאה דברי אגדה בענין לשון חליצה: אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא [–אותו המין] לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, עָמָּא דַּחֲלַץ לֵיהּ מָרֵיהּ מִינֵּיהּ – עם [ישראל] שאדונינו חלץ לו ונעזב ממנו, דִּכְתִיב (הושע ה ו) 'בְּצֹאנָם וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת ה' וְלֹא יִמְצָאוּ חָלַץ מֵהֶם'. אָמַר לֵיהּ רבן גמליאל, שׁוֹטֶה, מִי כְּתִיב חָלַץ לָהֶם שה' חלץ לעם ישראל, 'חָלַץ מֵהֶם' כְּתִיב, היינו שה' קיבל חליצה מעם ישראל, וְאִילּוּ יְבָמָה דְּחָלְצוּ לָהּ אַחִין שהאחים קבלו ממנה חליצה, מִידֵּי מְשַׁעְשָׁא אִיתַּי בֵּיהּ – וכי יש ממשות בדבר, הרי היבם הוא זה שפועל היתר חליצה ליבמה ולא להיפך.

שנינו במשנה: בְּאַנְפִּילְיָא חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה כּוֹ'. מדייקת הגמרא: לְמֵימְרָא – האם בא הדבר לומר דְּאַנְפִּילְיָא לָאו מִנְעָל הוּא – אינו נחשב מנעל, וּתְנַן נַמִּי במשנה בשקלים (פ"ג מ"ב), אֵין הַגּזבר הַתּוֹרֵם את הלשכה נִכְנָס ללשכה לתרום לֹא בְּפַרְנוּד חָפוּת – חלוק שיש לו שפה כפולה, וְלֹא בְּאַנְפִּילְיָא – מנעל מבד, כדי שלא יחשדוהו שהחביא בתוכם כספים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שאסור לו להכנס לתרום הלשכה בְּמִנְעָל וְסַנְדָּל, לְפִי שֶׁאֵין נִכְנָסִין בְּמִנְעָל וְסַנְדָּל לְעֲזָרָה. ומלשון 'ואין צריך לומר במנעל וסנדל' משמע שאנפיליא השנויה קודם לכן אינה בכלל מנעל וסנדל. מקשה הגמרא: וְרִמִּינְהוּ סתירה

המשך בעמוד פו

מברייתא ששנינו בה, אֶחָד מִנְעָל וְסַנְדָּל וְאַנְפִּילְיָא, לֹא יַטִּיל בָּהֶן ביום הכפורים לֹא מִבַּיִת לְבַיִת וְאוֹ לֹא מִמִּטָּה לְמִטָּה. ומשמע שאף אנפיליא נחשבת מנעל.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, הברייתא שאסרה ללובשה ביום כיפור עוסקת באנפיליא דְּאִית בֵּיהּ כְּתִיתֵי – שיש בה חתיכות קטנות של דברים רכים כצמר גפן או עור רך, וּמְשׁוּם תַּעֲנוּג אסרו ללבשה, ולא משום שנחשבת למנעל.

הגמרא דוחה את התירוץ: אָמַר לֵיהּ רָבָא לאביי, וּמְשׁוּם תַּעֲנוּג בִּלְּאֹ שיחשב מִנְעָל, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מִי אִסְּרִי – וכי הדבר אסור, וְהָא רַבָּה בַּר רַב הוּנָא כָּרִיךְ סוּדְרָא אַכַּרְעֵיהּ – היה כורך בגד סביב לרגלו ביום הכפורים וְנָפֵיק – ויצא בו, הרי שרק במנעל יש איסור נעילת הסנדל ואסור ללכת בו, אבל דבר שהוא רק תענוג מותר ללובשו ביום כיפור, וחוזרת הקושיא אם אנפיליא אינה נחשבת מנעל מדוע אסור ללובשה ביום הכיפורים.

תירוץ אחר: אֶלָּא אָמַר רָבָא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בברייתא האוסרת ללבוש אנפיליא ביום הכיפורים מדובר בְּאַנְפִּילְיָא שֶׁל עוֹר שנחשבת מנעל, ואילו כָּאן לגבי חליצה ותרומת הלשכה מדובר בְּאַנְפִּילְיָא שֶׁל בֶּגֶד שאינה מגינה על הרגל ואינה נחשבת מנעל, ולכן אינה כשירה למנעל החליצה, וכמו כן אין איסור ללובשה בעזרה משום מנעל כיון שאין בזה דרך בזיון שאין הולכים בה בתוך הטיט כבמנעל וסנדל.

הגמרא מביאה סיוע לתירוץ: חָכְמֵי נְמֵי מִסְתַּבְּרָא – כך גם מסתבר לומר, דְּאִי לֹא תֵּימָא חָכְמֵי – שאם לא תאמר כן, קַשְׁיָא סתירה מיוֹם הַכִּפּוּרִים אֵיּוֹם הַכִּפּוּרִים, דְּתַנְיָא בברייתא, לֹא יָטִיל אָדָם ביום הכיפורים בְּקוּרְדְּקָסִין אפילו בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אֲבָל מְטַיֵּיל הוּא בְּאַנְפִּילִין בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. ואילו בברייתא לעיל שנינו שאסור לטייל באנפיליא ביום הכיפורים. אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ – אלא על כרחך יש לומר, שכָּאן בברייתא האוסרת ללבוש אנפיליא ביום הכיפורים מדובר בְּאַנְפִּילְיָא שֶׁל עוֹר, ואילו כָּאן בברייתא המתירה מדובר בְּאַנְפִּילְיָא שֶׁל בֶּגֶד. שְׁמַע מִינָּהּ.

הגמרא מביאה ראיה לתירוץ של רבא: תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא – שנינו בברייתא כדעת רבא, חָלְצָה בְּמִנְעָל הַנִּפְרָם – קרוע שֶׁחוֹפֶה אֶת רוֹב הָרַגְלָן, או בְּסַנְדָּל הַנִּפְחֶתֶת – שנשבר שֶׁמְּקַבֵּל אֶת רוֹב הָרַגְלָן, או חלצה בְּסַנְדָּל שֶׁל שַׁעַם וְשֶׁל סִיב, או בְּקַב הַקִּיטֵּעַ – כמין דפוס של רגל מעץ עם בית קיבול שעושה לעצמו מי שנקטעה רגלו, או חלצה בְּמוּךְ – סנדל העשוי מלבד קשה שמגין על הרגל, או חלצה בְּסַמְרִית הָרַגְלַיִם שעושה לעצמו קיטע ההולך עם ידיו וגורר את רגליו בקרקע וכדי שלא יתלכלכו בטיט עושה לרגליו סמיכה מעור ומכניס רגליו לתוכה וחלצה כזה מנעל, או חלצה בְּאַנְפִּילְיָא שֶׁל עוֹר, וְכֵן הַחוֹלֶצֶת מִן יבם הַנָּדוֹל בן שלש עשרה שנה שהביא שתי שערות,